

Ritrýnd grein birt 31. desember 2010

Anna Sigríður Þráinsdóttir

Áhrif samræmdra prófa í íslensku á málfræðikennslu í 10. bekk

Haustið 2009 var í fyrsta sinn haldið samræmt könnunarpróf í íslensku í 10. bekk eftir að samræmt lokapróf var lagt niður. Athugað var hvort áhrif prófanna á málfræðikennslu í 10. bekk hefðu breyst við það. Í rannsókninni sem hér er kynnt voru tekin viðtöl við átta íslenskukennara á unglingastigi í fjórum reykvískum grunnskólum. Þeir töldu að fyrir breytinguna hefði málfræðin verið mjög fyrirferðarmikil í kennslunni og komið í veg fyrir að aðrir námsþættir íslenskunnar í aðalnámskrá grunnskóla fengju nægilegt vægi. Prófin hafi stýrt kennslunni meira en aðalnámskráin. Eftir að samræmt könnunarpróf var tekið upp fannst kennurunum þeir ekki lengur þurfa að leggja ofuráherslu á málfræði. Þeir töldu að svigrúm til fjölbreyttari kennsluhátta hefði aukist og aðrir námsþættir íslensku fengju nú meira rými í kennslunni. Aftur á móti fannst þeim erfitt að tengja málfræði við aðra þætti námsgreinarinnar og því væri nokkur hættu á að hún yrði útundan á lokaári grunnskóla.

Höfundur er lektor við Menntavísindasvið Háskóla Íslands.

Effects of standardized testing on the teaching of grammar in the tenth grade
The first nationally standardized proficiency assessment tests in Icelandic for tenth-graders, after the abolition of the standardized proficiency examinations, were held in the fall of 2009. In the study presented here special attention was paid to the teaching of grammar and whether it had altered as a result of the change to the examination system. Eight Reykjavík based teachers of Icelandic were interviewed. The teachers believed that before the change of the examination system, too much emphasis was placed on grammar and that it influenced the amount of teaching possible on other areas of the Icelandic language curriculum. They also believed that the examinations controlled lesson content more than the actual curriculum. After the assessment tests were initiated, they felt they had added freedom to teach other aspects of the language and that they could now give these aspects increased attention using more varied teaching methods. However, the teachers also claimed that they found it difficult to incorporate grammar into the other fields of the language teaching and that there was therefore some risk of it being ignored during the last year of secondary school.

Inngangur

Samræmd próf eins og við þekkjum þau nú hafa verið haldin við lok grunnskólanáms frá 1977, lengst af seint í apríl eða í byrjun maí. Vorið 2009 voru samræmd lokapróf felld niður eftir að ákveðið hafði verið að breyta fyrirkomulagi þeirra í 10. bekk. Haustið 2009 voru í fyrsta sinn haldin samræmd könnunarpróf í 10. bekk og eru þau nú haldin á sama tíma og samræmd könnunarpróf í 4. og 7. bekk. Jafnframt var vægi einstakra prófþátta breytt.

Samræmt lokapróf í íslensku hefur löngum verið gagnrýnt og meðal annars hafa íslenskukennarar talað um að prófin stýri íslenskukennslu í 10. bekk og jafnvel á öllu unglingastiginu. Sumir hafa jafnvel haldið því fram að prófið ráði meiru um íslenskukennslu á unglingastigi en aðalnámskráin. Þeir hafa yfirleitt verið á þeirri skoðun að allt of mikill tími fari í málfræði á kostnað annarra námsþátta þ.e. talaðs máls og hlustunar, lestrar og bókmennta og ritunar.

Ætla má að breytt fyrirkomulag samræmdra prófa í íslensku í 10. bekk hafi áhrif á kennsluhætti í greininni og áherslur í kennslu hennar. Það er því áhugavert að komast að því hvernig kennarar nýta tímann í 10. bekk eftir að samræmt könnunarpróf var tekið upp og hvort þessi breyting á tilhögun samræmda prófsins hafi einhver áhrif á hlut málfræði í íslenskukennslu á lokaári grunnskólanáms.

Samræmt próf í íslensku í 10. bekk

Nokkrar breytingar voru gerðar á samsetningu samræmds prófs í íslensku í 10. bekk þegar horfið var frá lokaprófi og tekið upp könnunarpróf árið 2009. Í samræmdu könnunarprófi í íslensku í 10. bekk er byggt á markmiðum í námsþáttunum málfræði, ritun og lestri, og bókmenntum. Það eru þeir þættir sem talið er unnt að mæla með stöðluðum prófum (Námsmatsstofnun, 2010). Í Aðalnámskrá grunnskóla: íslensku (2007) er að auki námsþátturinn talað mál og hlustun sem ekki er metinn á samræmdu prófi. Vægi prófhluta skiptist þannig að málfræði vegur 24%, lestur og bókmenntir 50% og ritun 26% af heildareinkunn.

Í hefti Námsmatsstofnunar um framkvæmd og uppbyggingu prófsins er tekið fram að málfræðisurningar séu bæði í sérstökum hluta prófsins sem og í tengslum við lestexta en þeim hafi verið fækkað frá því sem áður var auk þess sem meiri áhersla sé nú lögð á skilning eða þekkingu á málnotkun en minni á málfræðireglur. Í bókmenntum og lestri er lögð áhersla á skilning nemenda á textum af margvíslegu tagi, þekkingu á notagildi þeirra og bókmenntafræðilegum eiginleikum. Í því skyni eru sett fram fimm verkefni og eiga nemendur að svara fjölvalsspurningum um texta sem þeir lesa eða hlusta á. Hlustun sem prófuð var í samræmdu lokaprófi fellur út (Námsmatsstofnun, 2010). Ritunarverkefni eru tvö, hvort um sig er ein A4-blaðsíða og vegur 13% af lokaeinkunn. Annað ritunarverkefnið er rökfærsluritgerð þar sem nemendur færa rök fyrir skoðun sinni á tilteknu viðfangsefni en hitt kallast stílrítgerð og er það verkefni tengt einum textanum úr lestrar- og bókmenntaþættinum. Lykilorðin í því verkefni eru stíleinkenni, frásagnarmáti og bókmenntaleg sköpun. Tekið er fram í framkvæmdarheftinu að með þessu fyrirkomulagi gefist tækifæri til að láta nemendur fást við fjölbreyttari stíl en áður hafi verið á samræmdu prófi. Ritunarverkefni eru jafnframt styttri en áður var (Námsmatsstofnun, 2010).

Auk þeirra breytinga á uppbyggingu prófsins sem hér hefur verið gerð grein fyrir hefur prófhlutum fækkað og vægi þeirra breyst. Er það að nokkru leyti í samræmi við breytingar á framsetningu námsþátta í íslenskuhluta aðalnámskrár frá 1999. Þar eru námsþættir sex í stað fjögurra í námskránni frá 2007 og eru þeir lestur, talað mál og framsögn, hlustun og áhorf, ritun, bókmenntir og málfræði (Menntamálaráðuneytið, 1999). Þar af voru talað mál og framsögn og áhorf ekki metin í samræmdum prófum. Í samræmdu lokaprófi í íslensku

2008 var skipting í prófhluta þannig að stafsetning vó 15%, málfræði 35%, bókmenntir og lestur 35% og ritun 15% (Námsmatsstofnun, 2008). Af þessu má sjá að hlutur málfræði hefur minnkað en lestrar og bókmennta og ritunar aukist að mun. Stafsetning er ekki lengur metin á samræmdu prófi.

Viðhorf kennara til samræmdra prófa

Á undanförunum áratug hafa verið gerðar nokkrar rannsóknir á viðhorfum kennara og nemenda til samræmdra lokaprófa í 10. bekk. Viðamesta rannsóknin af því tagi til þessa er doktorsverkefni Rúnars Sigbórssonar frá 2008 sem fjallar um samræmd próf, kennsluhugmyndir kennara, kennslu og nám í náttúrufræði og íslensku í fjórum íslenskum grunnskólum (Rúnar Sigbórsson, 2008). Kennararnir sem Rúnar ræddi við höfðu mismunandi skoðanir á samræmdum prófum, sumir voru þeim fylgjandi, aðrir andvígir og enn aðrir hvorki með þeim né á móti. Þetta átti jafnt við um kennara í íslensku og náttúrufræði. Viðmælendur Rúnars voru þó sammála um að samræmdu prófin væru ekki til þess fallin að mæla alla efnisþætti eða markmið aðalnámskrár.

Gagnrýnendur prófanna bentu á að af þessum sökum væri aukin áhersla lögð á þá þætti námskrárinnar sem kæmu fram á prófunum og þannig stýrðu samræmd próf kennslunni meira en sjálf aðalnámskráin. Íslenskukennararnir töldu að samræmda prófið hefði áhrif á kennsluna allt frá 8. bekk. Mest áhersla væri lögð á málfræði og sú áhersla yrði meiri eftir því sem á liði og næði hámarki seinni hluta vetrar í 10. bekk (Rúnar Sigbórsson, 2008). Þessi skoðun íslenskukennaranna er afar athyglisverð. Málfræði var um þriðjungur samræmda lokaprófsins í íslensku og því hlýtur að skjóta skökku við að meirihluti tímans fari í að kenna málfræði undir próf. Í rannsókn Rúnars sjást einnig skýr dæmi um stýringu samræmdu prófanna í vali kennaranna á námsefni. Kennararnir í meirihluta skólanna sem hann heimsótti völdu eina bók, *Kennslubók í málvísi og ljóðlist*, fram yfir aðrar bækur sem í boði voru þar sem sú bók þótti henta vel til kennslu fyrir samræmda prófið. Auk þess héldu kennarar enn tryggð við þær bókmenntir sem áður voru lesnar fyrir samræmt loka-próf þótt hætt hafi verið að prófa úr lesnum bókmenntum nokkrum árum fyrr.

Rannsókn Ragnars Inga Aðalsteinssonar og Sigurðar Konráðssonar (2006) gaf svipaðar niðurstöður og rannsókn Rúnars Sigbórssonar. Þeir könnuðu viðhorf 19 kennara til samræmdra lokaprófa í íslensku í 10. bekk. Kennurunum sem Ragnar og Sigurður ræddu við þótti samræmdu prófin stýra kennslunni of mikið. Þeir töldu að námsþættir sem ekki væri prófað úr yrðu útundan í kennslu. Viðmælendur nefndu flestir að þegar í 8. bekk væru kennarar farnir að huga að samræmdum prófum og er það í samræmi við niðurstöður Rúnars Sigbórssonar (2008). Úr niðurstöðum Ragnars Inga og Sigurðar má lesa að kennarar lögðu megináherslu á málfræðikennslu en framsögn varð útundan og minni áhersla var lögð á bókmenntir og ritun en þeir töldu æskilegt. Þá þótti kennurum ekki við hæfi að samræmd lokapróf væru notuð sem inntökupróf í framhaldsskóla og voru þá að vísa til þess að ákveðnir framhaldsskólar notuðu niðurstöður samræmdra prófa sem mælikvarða þegar umsækjendur væru valdir inn í skólana (Ragnar Ingi Aðalsteinsson og Sigurður Konráðsson, 2006). Það var aftur á móti í fullu samræmi við tilgang prófanna samkvæmt reglugerð eins og nánar verður fjallað um hér á eftir.

Kennurunum í rannsókn Ragnars Inga og Sigurðar þótti ósamræmi í því að í aðalnámskrá grunnskóla væri kveðið á um að námið ætti að vera einstaklingsmiðað en samræmdu prófin væru það ekki þar sem allir nemendur tækju sömu prófin. Prófin drægju þannig úr sjálfstæði skólanna. Ragnar Ingi og Sigurður draga þá ályktun að afstaða kennara til samræmdra prófa hafi orðið neikvæðari á síðari árum og vísa þeir í þeim efnis til könnunar sem Ragnar Ingi birti árið 2002. Kennararnir sem Ragnar Ingi ræddi þá við voru ekki allir neikvæðir í garð samræmdra prófa. Flestir vildu þeir halda í prófin ekki sist þar sem þau væru gott agatæki (Ragnar Ingi Aðalsteinsson, 2002). Það má svo velta vöngum yfir

því hvort æskilegt sé að kennarar líti svo á að samræmd próf séu umfram allt mikilvægt tæki til að halda uppi aga í bekk og ekki síður hvort heppilegt sé að nota þau sem inntökupróf í aðra skóla.

Í reglugerð nr. 414/2000 um fyrirkomulag og framkvæmd samræmdra lokaprófa í 10. bekk segir að tilgangur prófanna sé að veita nemendum og forsjáraðila þeirra upplýsingar um námsárangur og námsstöðu, vera viðmið fyrir inntöku í framhaldsskóla, athuga eftir því sem kostur er hvort námsmarkmiðum aðalnámskrár í viðkomandi námsgrein hafi verið náð og veita upplýsingar um hvernig skólar standa í þeim námsgreinum sem prófað er úr. Það vekur athygli að af þeim fjórum atriðum sem talin eru upp sem tilgangur prófanna virðast þeir kennarar sem andsnúnir eru prófunum í rannsóknum Rúnars Sigbórssonar (2008), Ragnars Inga Aðalsteinssonar og Sigurðar Konráðssonar (2006) og Ragnars Inga Aðalsteinssonar (2002) einna helst koma auga á þann tilgang þeirra að vera viðmið fyrir inntöku í framhaldsskóla. Hins vegar virðast þeir ekki telja að prófin nái að mæla nema að takmörkuðu leyti hvort námsmarkmiðum aðalnámskrár hafi verið náð.

Samræmd próf hafa lengi verið gagnrýnd og sú gagnrýni kemur ekki eingöngu fram hjá íslenskukennurum. Í grein Gerðar G. Óskarsdóttur (1992) kemur fram nokkur gagnrýni á prófin, eða að minnsta kosti varnaðarorð. Gerður rannsakaði námsárangur á samræmdum prófum í dönsku, ensku, íslensku og stærðfræði hjá nemendum sem ekki fóru í framhaldsskóla að loknum grunnskóla eða hættu í framhaldsskóla innan tveggja ára. Vísbendingar koma fram í rannsókn Gerðar um að talsverðar kröfur hafi verið gerðar til lestrarfærni í öllum prófunum og að ákveðnar líkur séu á að öll prófin mæli sömu grundvallarfærnina. Gerður kallaði eftir greiningu á inntaki jafnt samræmdra prófa og skólaprófa sem og því að það liggi ljóst fyrir hver tilgangur þeirra eigi að vera. Hún telur að skiptar skoðanir séu um samræmdu prófin, án þess þó að vísa í rannsóknir þar um. Gretar L. Marinósson (2005) taldi að framkvæmd samræmdra prófa feli í sér ógn sem veldur kvíða og stuðlar ekki að bættum árangri. Hann taldi mikilvægt að breyta framkvæmd prófanna og prófa jafnframt aðra þætti til þess að þau samræmdust betur kenningum um skóla án aðgreiningar. Inga Þóra Geirlausdóttir (2007) komst að þeirri niðurstöðu að samræmd próf mismunuðu nemendum sem ættu við námserfiðleika að stríða og brytu í bága við stefnu stjórnvalda um einstaklingsmiðað nám.

Íslenskukennarar hafa tjáð sig um samræmd lokapróf. Í grein Guðnýjar Ýrar Jónsdóttur (2001) má til dæmis lesa að annars vegar stýrðu samræmdu prófin kennslunni því þau réðu hvað kennt væri og hins vegar taldi hún óviðunandi að ekki væri ótvírætt hvað ætti að kenna til prófs hverju sinni. Anna Steinunn Valdimarsdóttir (2009) fjallaði um stöðu móðurmálskennslunnar í nútímasamfélagi og talaði um að samræmdu prófin hefðu fram til þessa stýrt kennslunni í unglingadeildum grunnskóla. Hún benti á að þrátt fyrir að fyrirkomulagi prófanna hefði nú verið breytt drægi það ekki úr ábyrgð kennaranna né heldur gæfi þeim frelsi til að kenna fyrst og fremst það sem þeim fyndist skemmtilegast. En ekki hefur eingöngu verið sett fram neikvæð gagnrýni á samræmt lokapróf. Baldur Hafstað (2001) fagnaði þeirri breytingu sem gerð var á samræmdu prófi í íslensku kringum síðustu aldamót að hætt var að prófa í völdum bókmenntaverkum og taldi að það myndi auka frelsi kennara í bókmenntakennslu. Hann kallaði eftir því að þetta svigrúm yrði notað til að prófa öðruvísi á samræmdu prófi og þá ekki einungis í bókmenntum heldur líka í öðrum þáttum námsgreinarinnar. Það er þó áberandi að stór hluti íslenskukennara telur samræmd próf hafa neikvæð stýrandi áhrif á kennsluna. Jafnframt telja þeir að málfræðikennsla fyrir samræmt próf sé allt of fyrirferðarmikill þáttur í íslenskukennslu á unglingastigi og að hún taki nær alfarið yfir seinni hluta vetrar. Nauðsynlegt er að rannsaka þessi viðhorf að nýju þegar nokkuð verður um liðið eftir upptöku samræmdra könnunarprófa í 10. bekk.

Aðferð

Tekin voru viðtöl við átta íslenskukennara á unglingastigi í grunnskólum Reykjavíkur. Valdir voru álíka fjölmennir skólar en í mismunandi hverfum borgarinnar og var rætt við tvo kennara í hverjum skóla. Áður en viðtölin voru tekin var fylgst með kennslu þeirra. Var það gert til þess að rannsakendur gætu betur sett sig inn í aðstæður kennaranna og til að skapa umræðugrundvöll. Tekið var eitt viðtal í hverjum skóla, þannig að alltaf var rætt við báða kennarana saman. Miðað var við að hvert viðtal tæki um klukkustund en í sumum tilvikum vildi það teygjast upp í 80 mínútur. Viðtölin voru tekin upp og síðan skráð orðrétt. Rannsóknin er nafnlaus þannig að nöfnum kennara er breytt hér og nöfn skóla koma hvergi fram. Ávallt voru tveir rannsakendur með í viðtölunum en annar þeirra stýrði þeim þó að mestu leyti. Jafnframt sátu báðir rannsakendur í öllum kennslustundunum að tveimur undanskildum en þá skiptu rannsakendur sér niður á bekk. Í viðtölunum var fylgt fyrirfram gefnum spurningaramma sem notaður var til að leiða viðtölin áfram. Kennurum var þó leyft að ræða það sem þeim lá á hjarta þótt það færi að einhverju leyti út fyrir rammann.

Kennararnir sem rætt var við höfðu mismunandi kennslureynslu. Þrír elstu kennararnir höfðu kennt í rúmlega 30 og rúmlega 40 ár en yngri kennararnir fimm í 4–10 ár. Menntun kennaranna var fjölbreytt. Tveir þeirra höfðu próf úr Kennaraskóla Íslands og hafði annar þeirra síðan tekið B.A.-próf í íslensku en hinn bætt við sig námskeiðum í íslensku í Háskóla Íslands. Fjórir kennaranna höfðu próf frá Kennaraháskóla Íslands með íslensku sem kjörsvið og þrír þeirra hafa auk þess hafið framhaldsnám. Loks höfðu tveir kennaranna háskólapróf í öðrum greinum að viðbættu kennsluréttindanámi. Talað var við sex konur og tvo karla.

Vegna nafnleyndar fá kennararnir sem rætt var við dulnefni. Alda og Björg hafa einna lengstan starfsaldur af þeim kennurum sem rætt var við, eða um það bil 40 ár, og hafa lengi unnið náið saman. Dagur og Edda hafa kennt í sex og sjö ár, allan tímann í sama skólanum. Þau vinna mikið saman og segjast vera mjög samstíga þótt þau séu ólíkir kennarar. Fríða og Gígja hafa nokkuð ólíkan bakgrunn. Fríða hefur kennt í um 30 ár en Gígja hefur fjögurra ára starfsreynslu. Þær kenna í sama skóla. Helgi og Inga hafa kennt saman undanfarin ár. Helgi hefur kennt í rúm tíu ár en Inga í um sjö ár. Allir kennararnir sem rætt var við hafa áhuga á málfræði, en mismikinn þó. Svo dæmi sé tekið hefur Fríða lagt sérstaka áherslu á íslenska málfræði í framhaldsnámi sínu en Helgi er aftur á móti sérmenntaður í bókmenntum.

Rætt var við kennarana um málfræðikennslu í 10. bekk og leitað eftir skoðunum þeirra á því hvort jafnvægi ríkti milli hennar og annarra námsþátta íslenskunnar. Spurt var um áhrif samræmds prófs í íslensku á málfræðikennslu og hvort breytt fyrirkomulag prófanna hefði áhrif á hlut málfræðikennslu í 10. bekk.

Niðurstöður og umræður

Hér á eftir verður gerð grein fyrir niðurstöðum viðtalanna og verða þær ræddar jafnóðum. Fyrst verður gerð grein fyrir viðhorfum kennaranna til málfræðikennslu í grunnskóla. Því næst verður fjallað um samræmt lokapróf í íslensku og skoðanir kennaranna á stýrandi áhrifum þeirra. Þá er komið að samræmdu könnunarprófi í íslensku í 10. bekk. Loks er skoðað hvort kennararnir hafi gert einhverjar breytingar á íslenskukennslunni eftir að samræmt lokapróf var lagt niður og samræmt könnunarpróf tekið upp. Að síðustu verða niðurstöðurnar teknar saman.

Málfræðikennsla í grunnskóla

Námshæðin íslenska nýtur, að mati viðmælenda, ekki mikilla vinsælda meðal nemenda. Sumir þeirra telja að vinsældirnar hafi dvínað á undanförunum árum og íslenska sé orðin

óvinsælasta greinin sem kennd er í grunnskóla. Kennararnir sem rætt var við eru allir sannfærðir um mikilvægi málfræðikennslu í grunnskóla. Þeir rökstyðja þá skoðun sína einkum með tilvísun í aðalnámskrá um nauðsyn þess að gera nemendur að betri málnotendum (sbr. Menntamálaráðuneytið, 2007). Sumum þeirra þykir þó erfitt að rökstyðja þetta mikilvægi fyrir nemendum sínum enda er ekki skýrt í aðalnámskrá hvað átt er við þegar talað er um að gera nemendur að betri málnotendum. Dagur tekur fram að nemendur sjái lítinn tilgang með málfræðikennslunni og sjálfum þykir honum stundum erfitt að benda á hann. Að sögn Öldu er að sumu leyti auðvelt að eiga við málfræðina í kennslu og Björg segir að hana sé hægt að nota sem agastjórnumartæki.

Kennararnir eru sammála um að fæstir nemendur hafi þroska til að skilja óhlutbundin málfræðiatríði fyrir en undir lok grunnskólans og því sé margt í málfræðinni sem ekki er hægt að fjalla um fyrir en á síðasta skólaári. Í skóla Fríðu og Gígju hefur málfræðikennslan þó að hluta til verið færð niður í 7. og 8. bekk til að léttu álagið í 9. og 10. bekk. Fríða tekur sérstaklega fram að hún vilji fá meiri tíma í stundaskrá til að kenna íslensku svo hún geti aukið bókmenntakennsluna án þess að það komi niður á málfræðinni. Í því sambandi vaknar sú spurning hvort breytingin á fyrirkomulagi samræmda prófsins muni leiða til þess að kennarar leggi meiri eða minni áherslu á þessi erfiðu óhlutbundnu málfræðiatríði.

Samræmt lokapróf í íslensku í 10. bekk

Viðmælendur eru á einu máli um að samræmda lokaprófið í íslensku í 10. bekk hafi stýrt áherslum í íslenskukennslu á lokaári grunnskólans og bundið hendur kennara. Það er í samræmi við niðurstöður í rannsóknum Rúnars Sigþórssonar (2008) og Ragnars Inga Aðalsteinssonar og Sigurðar Konráðssonar (2006). Þeir telja að prófið hafi valdið því að ofuráhersla var lögð á málfræði á kostnað annarra námsþátta í greininni. Dagur og Edda segja að það hafi verið gott að geta rökstutt málfræðikennsluna með því að vísa í samræmdu prófin, jafnvel þótt þeim þætti það ekki góður rökstuðningur. Alda og Björg voru á því að áhersla á málfræði hefði minnkað á síðustu árunum sem lokaprófið var haldið. Þó hefði sú þróun ekki haldist í hendur við breytingar í samfélaginu, án þess að þær skýrðu það nánar. Kennararnir telja að þessi mikla áhersla sem lögð hafi verið á málfræði í undirbúningi samræmds lokaprófs og á lokaprófinu sjálfu hafi að miklu leyti komið niður á kennslu í lestri og framsögn og að nokkru leyti verið á kostnað bókmennta og ritunar.

Samræmt könnunarpróf í íslensku í 10. bekk

Flestir kennararnir eru nokkuð sáttir við að tekin hafi verið upp samræmd könnunarpróf sem haldin eru að hausti í stað samræmdra lokaprófa að vori eins og áður var. Einn kennari, Edda, vildi þó heldur hafa prófið áfram að vori en með sama sniði og haft er á könnunarprófinu, þ.e. með minni áherslu á málfræði og meiri á lestur og lesskilning. Hún er líka mjög ákveðið þeirrar skoðunar að leggja þurfi meiri áherslu á lestur á unglingastigi en reyndin er víðast hvar. Hjá Öldu og Björgu mátti greina nokkurt óöryggi í tengslum við breytinguna, einkum þótti Björgu erfitt að átta sig á hvernig best væri að búa nemendur undir könnunarprófið. Þær benda á að þegar prófið sé haldið að hausti hafi t.d. ekki gefist tími til að fara í gegnum alla málfræði 10. bekkjar og að þær viti í raun og veru ekki í hverju verði prófað. Þær segja þó að málfræðihlutinn á samræmda könnunarprófinu haustið 2009 hafi verið nokkuð sanngjarn. Þær töldu líka að breytingin á fyrirkomulagi prófanna hefði mislukkast svo hún væri ekki endilega betri kostur en að hafa lokapróf að vori.

Fríða og Gígja eru aftur á móti á því að það komi vel út að hafa samræmt könnunarpróf við upphaf skólaárs. Fríða segir: „Við erum miklu kaldari að kenna bókmenntir og minni málfræði og minni stafsetningu“. Þær telja að kennarar geti og muni nýta niðurstöðurnar vel til að taka á því ef einhver hópur nemenda kemur áberandi illa út í tilteknum þáttum prófsins. Þarna gefist nýtt og kærkomið tækifæri til að finna úrræði fyrir þá nemendur sem

standa höllum fæti í náminu því á meðan prófið var haldið í lok skólaársins var þessi möguleiki ekki fyrir hendi. Helgi var einnig ánægður með breytinguna því nú sér hann fram á að geta einbeitt sér að einstaklingsmiðaðri kennslu og öðru námsmáti en samræmdu. Dagur segir að breytt fyrirkomulag og tilfærsla samræmda prófsins hafi leitt til þess að nemendur sáu engan tilgang með því að læra íslensku við upphaf skólaársins. Kennararnir hafi því þurft að undirbúa áætlunina mjög vel og segja nemendum að megináhersla yrði lögð á bókmenntir og svo kæmi hitt með. Hann segir ennfremur: „Maður hefur fundið alveg hvernig þetta stigmagnast, svona í raun og veru, áhuginn fyrir faginu sem slíku og allar umræður um bókmenntir, það er sko alveg himinn og haf [á milli þess] hvernig þær voru hérna í haust eða hvernig þær birtast manni núna“.

Allir eru kennararnir ánægðir með að áhersla á lestur og lesskilning hefur verið aukin í samræmda könnunarprófinu og að dregið hafi verið úr málfræði. Þeim þykir gott að vera lausir við pressuna sem samræmt lokapróf setti á kennslu í 10. bekk.

Áherslur í íslenskukennslu eftir samræmt könnunarpróf í 10. bekk

Kennurunum þótti öllum gott að vera lausir við kröfur um að halda uppi stífri málfræðikennslu fyrir samræmda prófið allan seinni hluta vetrarins og geta nýtt tímann betur til að leggja meiri áherslu á aðra þætti íslenskunnar. Þeir töldu sig ekki lengur rígbundna af vikuáætlunum og voru ánægðir með að nú gæfist betra tækifæri fyrir fjölbreytta kennsluhætti eins og þemaverkefni og því um líkt. Flestir nýttu svigrúmið í lestur og bókmenntir en Helgi og Inga lögðu að auki sérstaka áherslu á málnotkun og framsögn. Allir sögðust nýta þetta nýtilkomna svigrúm til að bregða út af vananum og breyta áherslum í kennslunni.

Alda og Björg hafa gert nokkrar breytingar á íslenskukennslu 10. bekkjar í kjölfar þess að samræmda prófið var færð fram til hausts. Þær hafa lagt fyrir nemendur öðruvísi verkefni en áður, lesið meira með þeim, fjallað um þjóðsögur, unnið þemaverkefni og fleira. Þá hafa þær ekki verið eins fastbundnar og áður af vikuáætlunum. Alda segir: „Það léttir að eins, okkur finnst við geta brotið upp þetta hefðbundna.“ Það er ekki fyrr en undir lok skólaársins, þegar þær fara að draga saman alla þræði, að þær eru með „hreina“ málfræðitíma í stað þess að fjalla um málfræðina samhliða öðrum námsþáttum. Það er breyting frá því sem áður var þegar vorönnin fór meira og minna í málfræðikennslu fyrir samræmt próf.

Dagur og Edda hafa miklar áhyggjur af lestri og lesskilningi barna og unglunga. Þau hafa lagt áherslu á lestur á öllu unglíngastiginu undanfarin ár og eru mjög upptekin af því að efla lestur og lesskilning. Í skóla þeirra hefur verið farin sú leið að láta íslenskukennslu hverfast að miklu leyti um lestur á öllu unglíngastiginu og flétta alla aðra námsþætti íslenskunnar inn í þá kennslu. Þeim finnst þó erfiðast að tengja málfræðina inn í kennsluna og sjá þá leið helst færa að kenna hana sérstaklega. Þau hafa notað svigrúmið sem skapast við breytingarnar á samræmda prófinu til að leggja aukna áherslu á bókmenntir, lestur og ritun. Jafnvel þótt málfræðin sé að þeirra sögn enn ríkur þáttur í kennslunni og í samræmi við aðalnámskrá, þá er hún ekki ríkjandi eins og hún var þegar samræmt lokapróf var haldið við lok skólaárs.

Fríða og Gígja segja að þær sleppi engum námsþætti íslenskunnar og í málfræðinni er jafnvel farið yfir setningafræði að nokkru leyti þótt ekki sé ætlast til þess í aðalnámskrá. Ástæðuna segir Fríða vera þá að gamlir nemendur segi að það komi sér vel að búa yfir þeirri kunnáttu þegar í framhaldsskólann kemur. Þær segjast nú leggja meiri áherslu á bókmenntir í 10. bekk en áður en samt sem áður vilja þær engu sleppa. Aukið svigrúm til íslenskukennslu í 10. bekk hyggjast þær nota til að draga úr áherslu á málfræði og auka lestur, ritun og bókmenntir. Fríða telur að fimm kennslustundir á viku sé ekki nóg fyrir

móðurmálskennslu og vill helst fá meiri tíma fyrir hana. Ef hún fengi sjötta tímann gæti hún haldið tveimur málfræðitímum á viku en samt aukið bókmenntakennsluna.

Í skóla Helga og Ingu hafa nýverið orðið ýmsar aðrar breytingar auk tilfærslu samræmda prófsins. Ferðakerfi, þ.e. hægferð, miðferð og hraðferð í náminu hefur verið lagt niður og hugnast þeim það vel. Þau eru einnig sátt við breytingarnar á fyrirkomulagi samræmda prófsins. Ingu finnst skemmtilegt að geta nú nálgast 10. bekkjar námsefnið með öðrum hætti en áður og Helgi er ánægður með að hafa fengið meira svigrúm til að meta einstaklinga. Þau luku hinni eiginlegu málfræðikennslu um áramót og því er að þeirra sögn minna um það sem þau kalla beina málfræðikennslu í 10. bekk. Þess í stað taka þau fyrir málnotkun og stinga þá inn málfræðiatríðum þegar hún er útskýrð fyrir nemendum. Þau stefna að því að hafa sama snið á kennslunni næsta vetur og klára málfræðina um áramót en nýta tímann eftir áramótin til að beita málfræðinni sem þau hafa fram að því verið að kenna. Þau segjast meðal annars vilja nota hana til að fegra málið og útskrifa vel máli farna nemendur. Einn liður í því er að þeirra sögn að auka framsagnarkennslu.

Samantekt

Viðmælendur í þessari rannsókn eru sammála um að mikilvægt sé að íslensk málfræði sé kennd í grunnskóla. Þeir telja að nemendur geti ekki tileinkað sér óhlutbundin málfræðiatríði fyrir en á unglingastigi og því eigi sú kennsla að mestu leyti að fara fram þá. Þeir eru hins vegar líka sammála um að málfræðin megi ekki vera því sem næst einráð þannig að aðrir námsþættir íslenskunnar fái minna vægi en þeim ber.

Af orðum þeirra má ætla að áhrif samræmds lokaprófs í íslensku á málfræðikennslu í 10. bekk hafi verið mjög mikil. Málfræðin hafi verið nánast einráð seinni hluta vetrar og þar af leiðandi hafi aðrir námsþættir íslenskunnar orðið útundan. Þetta kemur heim og saman við niðurstöður Rúnars Sigbórssonar (2008) og Ragnars Inga Aðalsteinssonar og Sigurðar Konráðssonar (2006). Í þessum rannsóknnum kemur fram að málfræðikennsla hafi tekið upp undir helming af kennslutímanum sem ætlaður er íslensku í 10. bekk og er það ekki í samræmi við vægi málfræði á samræmdu lokaprófi þar sem hún var um þriðjungur af heildarvægi prófsins. Í rannsókn Rúnars kemur jafnframt fram að samræmda lokaprófið hafi stýrt vali kennara á námsefni í málfræði (Rúnar Sigbórsson, 2008). Enn fremur má gera ráð fyrir að kennsla undir próf hafi haft umtalsverð áhrif á kennsluhætti og kennsluáðferðir sem jafnframt ráðast að einhverju leyti af vali á námsefni.

Kennararnir eru flestir sáttir við að tekið hafi verið upp samræmt könnunarpróf í stað lokaprófs og eru ánægðir með að dregið hefur verið úr vægi málfræði og að meiri áhersla sé nú lögð á lesskilning og ritun. Viðtölin gefa til kynna að áherslur í íslenskukennslu muni breytast í kjölfar þessara breytinga. Fyrirsjáanlegt er að kennararnir leggi minni áherslu á málfræðikennslu í 10. bekk en meiri á aðra þætti íslenskunnar. Þeir sjá fram á að geta nýtt tímann til bókmenntalesturs, í umfjöllun um málnotkun, í talað mál og annað sem þeir hafa hingað til þurft að láta sitja á hakanum.

Staða nemenda í lestri og lesskilningi veldur kennurunum áhyggjum. Svipað kemur fram í rannsókn Rúnars Sigbórssonar (2008) þar sem kennarar hafa áhyggjur af því að kunnáttu nemenda í íslensku og ýmsum þáttum hennar fari hrakandi. Anna Steinunn Valdimarsdóttir (2009) viðrar viðlíka áhyggjur í grein sinni. Rúnar tekur sérstaklega fram að þetta sé eindregin skoðun viðmælenda hans og bæði vísa Rúnar og Anna Steinunn í niðurstöður PISA-rannsókna þar sem íslenskir nemendur ná sífellt lakari árangri í lesskilningi. Í þeirri rannsókn sem hér var gerð fagnar Edda því sérstaklega að meiri áhersla hafi verið lögð á lesskilning í könnunarprófinu haustið 2009 en gert hafi verið þegar prófað var við lok grunnskólans enda er það í samræmi við áhuga hennar á að efla lesturinn á unglingastiginu.

Niðurstöðurnar gefa vísbendingu um að draga muni úr áherslu á málfræðikennslu á lokaári grunnskóla. Kennarar muni nýta það svigrúm sem þeir hafa nú fengið til að leggja aukna áherslu á bókmenntakennslu, lestur og ritun og að einhverju leyti á talað mál og hlustun. Eftir því sem kennararnir segja fór um helmingur kennslutímans í íslensku í að kenna málfræðihugtök fyrir próf sem er mikið miðað við að þriðjungur samræmda loka-prófsins var málfræði. Ætla má að lestur og lesskilningur fái aukið vægi í 10. bekk og að aðrir námsþættir verði fléttaðir saman við þá kennslu. Ástæða er þó til að hafa áhyggjur af hlut málfræðinnar þar sem kennurunum finnst erfitt að tengja hana við aðra hluta íslenskukennslunnar. Hún er nokkuð sér á parti og þykir ekki fara vel með bókmenntum, lestri eða ritun, hvað þá framsögn. Af sama toga eru vangaveltur um hvers vegna kennarar telja sig hafa þurft að leggja svo mikla áherslu á málfræðikennslu í 10. bekk og hvers vegna málfræði sé svo fyrirferðarmikil á unglingastiginu. Vera má að huga þurfi að nýjum kennsluaðferðum og vega og meta hvort rétt sé að leggja ofuráherslu á málfræðihugtök. Hugsanlega ætti þess í stað að fá nemendur til að átta sig á því með öðrum hætti hvernig málkerfið er upp byggt og hvernig reglur og undantekningar frá þeim virka.

Lokaorð

Hér hefur verið leitað svara við spurningum um hvernig íslenskukennarar nýta tímann í 10. bekk eftir að samræmt könnunarpróf að hausti var tekið upp og hvort breyting á tilhögun samræmda prófsins hafi einhver áhrif á hlut málfræði í íslenskukennslu á lokaári grunnskóla. Niðurstöðurnar benda til þess að kennarar muni leggja meiri áherslu á lestur, bókmenntir og ritun og að einhverju leyti á talað mál og hlustun en draga úr málfræðikennslu og beina athyglinni þess í stað að málnotkun.

Að sögn sumra viðmælendanna í rannsókninni hafa vinsældir námsgreinarinnar íslensku meðal nemenda farið dvínandi með árunum. Sumir taka jafnvel svo djúpt í árinna að segja að íslenskan sé orðin óvinsælasta námsgreinin. Þetta væri vert að athuga og ef svo reynist þá þarf að leita skýringa. Er það ofuráhersla á kennslu málfræðihugtaka sem veldur? Kann að vera að námsefnið sé ekki mjög spennandi? Eru kennsluaðferðirnar gamaldags eða leiðinlegar? Eru aðferðirnar óskilvirkar? Getur hugsast að stýring samræmds loka-prófs sé ein ástæðan? Er það málfræði, „ítroðslan“ og „staglið“ sem oft heyrir talað um sem dregur úr vinsældunum? Hugsanlega vinnur þetta allt saman. Ef til vill er kominn tími til að hugsa íslenskukennslu, námsefni og aðferðir upp á nýtt.

Viðmælendum varð tíðrætt um ofuráherslu á málfræði í kennslu fyrir samræmt lokapróf. Þeir bentu á að í 10. bekk hafi næstum hálfur veturinn verið helgaður málfræðikennslu. Samræmt lokapróf er ekki lengur í 10. bekk og því má ætla að minni þrýstingur verði á kennara að láta málfræðina ráða ferðinni. Það verður aftur á móti athyglisvert að fylgjast með þróuninni í 9. bekk. Verður hann notaður til þess að búa nemendur undir samræmt könnunarpróf þar sem sama ofuráhersla er lögð á málfræði og áður var í 10. bekk? Mun aukið vægi lesskilnings og ritunar verða til þess að leggja aukna áherslu á þessa þætti í yngri bekkjum unglingastigs? Jafnframt verður forvitnilegt að komast að því hvort þessi breyting muni hafa einhver áhrif á vinsældir námsgreinarinnar meðal nemenda. Það má því ljóst vera að rannsóknarefnið eru næg og sífellt vakna fleiri spurningar sem mikilvægt er að leita svara við.

Heimildir

Anna Steinunn Valdimarsdóttir. (2009). Móðurmálskennsla í nútímasamfélagi. *Skíma*, 32(1), 8–11.

Baldur Hafstað. (2001). Hugleiðingar um nýja aðalnámskrá grunnskóla og samræmd próf í íslensku í 10. bekk. *Skíma*, 24(1), 6–7.

Gerður G. Óskarsdóttir. (1992). Hvað mæla grunnskólaprófin? *Sálfræðiritið*, 3, 9–14. Sótt 3. október 2010 af <http://hdl.handle.net/2336/82475>

Gretar L. Marinósson. (2005). Stangast samræmd próf á við stefnuna um skóla fyrir alla? *Uppeldi og menntun*, 14(2), 129–132.

Guðný Ýr Jónsdóttir. (2001). Hugleiðingar um samræmt próf í íslensku í 10. bekk. *Skíma*, 24(1), 10–11.

Inga Þóra Geirlaugsdóttir. (2007). Auðmýkjandi verkfæri. Samræmd próf og nemendur í námsvanda. *Glæður*, 17, 4–11.

Menntamálaráðuneytið. (1999). *Aðalnámskrá grunnskóla: íslenska*. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.

Menntamálaráðuneytið. (2007). *Aðalnámskrá grunnskóla: íslenska*. Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.

Námsmatsstofnun. (2008). *Samræmt lokapróf í 10. bekk vor 2008. I., II. og III. hluti. Íslenska*. Reykjavík: Námsmatsstofnun.

Námsmatsstofnun. (2010). *Samræmd könnunarpróf haustið 2010: Framkvæmd og uppbygging*. Sótt 20. desember 2010 af http://www.namsmat.is/vefur/samr_prof/grunnskolar/framkvamd/framkvamd_47010_2010.pdf. Reykjavík: Námsmatsstofnun.

Ragnar Ingi Aðalsteinsson. (2002). Í tengslum við grunnskólann. *Skíma*, 24(1), 12–16.

Ragnar Ingi Aðalsteinsson og Sigurður Konráðsson. (2006). Afstaða kennara til samræmdra prófa í grunnskóla. *Hrafnabing*, 3, 141–152.

Reglugerð um fyrirkomulag og framkvæmd samræmdra lokaprófa í 10. bekk í grunnskólum nr. 414/2000.

Rúnar Sigþórsson. (2006). Að þekkja matinn frá moðinu, um gagn og ógagn af samræmdum lokaprófum í grunnskóla. *Glæður*, 16, 4–11.

Rúnar Sigþórsson. (2008). *Mat í þágu náms eða nám í þágu mats: Samræmd próf, kennsluhugmyndir kennara, kennsla og nám í náttúrufræði og íslensku í fjórum íslenskum grunnskólum*. Reykjavík: Kennaraháskóli Íslands.

Anna Sigríður Þráinsdóttir. (2010). Áhrif samræmdra prófa í íslensku á málfræðikennslu í 10. bekk. *Ráðstefnurit Netlu – Menntakvika 2010*. Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Sótt af <http://netla.khi.is/menntakvika2010/003.pdf>